

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ
ԴԻՄՈՒՄԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

**ԳՐԱՎՈՐ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
(AMICUS CURIAE)**

№ 02-14-Ա

10.10.2014թ.

ք. Երևան

Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի խորհրդին առընթեր գիտա-վերլուծական կենտրոնի (**այսուհետ՝ Կենտրոն**) փորձագետ Լյուդվիկ Դավթյանը,

քննարկելով ՀՀ սահմանադրական դատարանում քննության ընդունված «Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Պետական կենսաթոշակների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 36-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերության՝ ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ, 37-րդ հոդվածներին, ինչպես նաև 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասին համապատասխանության վերաբերյալ» գործով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը,

տալիս է սույն գրավոր մեկնաբանությունները հետևյալի մասին.

➤ **Հարցի կարևորությունը.**

Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանը (**այսուհետ՝ դիմող**) 2014 թվականի մայիսի 13-ի դիմումով Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանից խնդրել է որոշել «Պետական կենսաթոշակների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի¹ (**այսուհետ՝ Օրենք**) 36-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերության՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 31-րդ և 37-րդ հոդվածներին, ինչպես նաև 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասին համապատասխանության հարցը:

Դիմողի կողմից բարձրացված իրավական խնդիրն առնչվում է սոցիալական ապահովության և սեփականության իրավունքների հետ, որոնք յուրաքանչյուր անձի համար հանդիսանում են սոցիալ-տնտեսական հիմնարար իրավունք և երաշխավորված են Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությամբ:

➤ **Միջամտության (մեկնաբանության շրջանակը).**

Գտնում եմ, որ սույն գրավոր մեկնաբանության շրջանակներում վիճարկվող

¹ ՀՀ ՊՏ 2010.12.30/69(803).1, ընդունվել է 22.12.2010թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.2011թ.:

նորմերի սահմանադրականության հարցը պարզելու համար անհրաժեշտ է դրանք դիտարկել սոցիալական ապահովության և սեփականության սահմանադրական իրավունքների համատեքստում՝ անդրադարձ կատարելով հետևյալ հարցադրումներին՝

ա) արդյո՞ք քննարկվող նորմի պարագայում կենսաթոշակառուի ընդանիքի անդամը (ամուսին, անչափահաս երեխա, ընդանիքի այլ անդամ, ծնող, որդեգրող, խնամակալ (այսուհետ՝ ընդանիքի անդամ)) օժտված է սոցիալական ապահովության իրավունքով և որն էլ սույն գործով կարող էր խախտվել է պետության կողմից.

բ) արդյո՞ք նշված ժամկետը ժամանակային այնպիսի սահմանափակում է, որը սույն գործով հանգեցրել է պետության կողմից անձի սեփականության և ժառանգման սահմանադրական իրավունքի միջամտության:

* * *

ա) Սոցիալական ապահովության սահմանադրական իրավունք.

1. Սոցիալական ապահովության իրավունքի էության, պաշտպանության հիմքերին, ինչպես նաև սոցիալական ապահովության իրավունքի առնչությամբ պետությունների պարտավորությունների հարցերին Կենտրոնն անդրադարձ է կատարել «ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին պարբերության և 9-րդ մասի 1-ին պարբերության, 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանին ներկայացված 28.08.2012թ. թիվ 09-12-Ա գրավոր մեկնաբանությամբ, այդ պատճառով նշված ասպեկտներով վերլուծություն սույն գրավոր մեկնաբանությամբ չի ներկայացվում:

2. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 37-րդ հոդվածի համաձայն՝ *յուրաքանչյուր ոք ունի ծերության, հաշմանդամության, հիվանդության, կերակրողին կորցնելու, գործազրկության և օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում սոցիալական ապահովության իրավունք: Սոցիալական ապահովության ծավալն ու ձևերը սահմանվում են օրենքով:* Սոցիալական պետության հիմնական խնդիրներից է՝ իրականացնել այնպիսի սոցիալական քաղաքականություն, որը կապահովի հանրության յուրաքանչյուր անդամի համար բավարար կենսամակարդակ, այդ թվում՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ անձն իրենից անկախ պատճառներով անկարող է աշխատել: Այդպիսի սոցիալական քաղաքականությունը ենթադրում է սոցիալական ապահովման արդյունավետ համակարգի կազմակերպում, որն առաջին հերթին կներառի պետության կողմից իրականացվող համալիր միջոցառումներ՝ ուղղված քաղաքացիների սոցիալական ապահովմանը և սպասարկմանը՝ կյանքի տարբեր իրավիճակներում, երբ որ քաղաքացիներն անկարող են իրենց աշխատանքով ստանալ եկամուտ կամ վարձատրվել՝ ապահովելով իրենց

կենսամակարդակը²:

3. Հայաստանի Հանրապետությունը հռչակվելով որպես սոցիալական պետություն՝ 37-րդ հոդվածում ամրագրել և ճանաչել է յուրաքանչյուրի սոցիալական ապահովության իրավունքը որպես մարդու հիմնական իրավունքներից մեկը: Ուստի, Սահմանադրության 1-ին և 3-րդ հոդվածի ուժով պետությունը սահմանափակված է նաև այս իրավունքով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:
4. Բացի Սահմանադրությունից, սոցիալական ապահովության իրավունքն ամրագրված է նաև Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասը կազմող միջազգային իրավական փաստաթղթերում, ինչպիսիք են օրինակ՝ «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» 1966թ. դեկտեմբերի 16-ի միջազգային դաշնագիրը, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» 1950թ. Եվրոպական կոնվենցիան և այլ փաստաթղթեր, որոնց միանալով Հայաստանի Հանրապետությունը պարտավորություն է ստանձնել ճանաչելու և երաշխավորելու յուրաքանչյուրի սոցիալական ապահովության իրավունքը:
5. Սոցիալական ապահովության իրավունքին բազմիցս անդրադարձել է նաև Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներում: Մասնավորապես, ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 02.04.2014թ. թիվ ՍԴՈ-1142 որոշման 9-րդ կետում սահմանել է. **«... Սոցիալական ապահովությունն անձի իրավունք լինելուց զատ պետության պոզիտիվ պարտավորությամբ պայմանավորված նպատակային գործառույթ է, քանի որ ուղղված է հասարակության այն խավերի կենսագոյի ապահովմանը, ովքեր իրենցից անկախ պարճառներով դա անել չեն կարող: Առավել լայն հասկացություն է սոցիալական պաշտպանությունը, որը ներառում է ոչ միայն սոցիալական ապահովությունը, այլև սոցիալական ապահովագրությունը և պետության ու հասարակության կողմից իրականացվող սոցիալական օգնությունը»:**
6. Նույն որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ սոցիալական ապահովության իրավունքի երաշխավորման, ապահովման ու պաշտպանության հիմնական առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ սահմանադրական դրույթի՝ հոդված 37-ի հիման վրա սոցիալական ապահովության ծավալն ու ձևերը սահմանվում են օրենքով:
7. Սահմանադրական դատարանը նաև արձանագրել է. *«Սահմանադրական իրավակարգավորումից հստակ է, որ օրենսդրի հայեցողությանն է թողնված ինչպես սոցիալական ապահովության ծավալի՝ քանակական*

² ՀՀ սահմանադրական դատարանի 02.04.2014թ. թիվ 1142 որոշում, կետ 7:

որոշակիության, այնպես էլ ձևերի ընտրության խնդիրը: **Տվյալ ոլորտում, համաչափության և համամասնականության հիմնարար սկզբունքների պահանջներից ելնելով՝ հայեցողության սահմանները պայմանավորվում են, մի կողմից, պետության սոցիալ-տնտեսական հնարավորություններով, մյուս կողմից՝ սոցիալական պետության սահմանադրական բնույթի պահանջներով:**

Վեճի առարկա նորմերի սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտման տեսանկյունից էական է, թե ինչպես են վերոնշյալ հանգամանքները հաշվի առնվել մեր երկրում կենսաթոշակային բարեփոխումների գործընթացում»:

8. Վերոնշյալի համադրմամբ կարելի է փաստել, որ **սոցիալական ապահովության սահմանադրական իրավունքը ծերության, հաշմանդամության, հիվանդության, կերակրողին կորցնելու, գործազրկության և օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում օրենքով նախատեսված ծավալով և ձևերով յուրաքանչյուր անձի բավարար կենսամակարդակ ունենալու և առնվազն նվազագույն կենսագոյի ապահովման իրավունքն է, որին համապատասխանում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը ապահովելու յուրաքանչյուրի այդ իրավունքի իրականացումը:**

9. Սույն սահմանադրական գործով Օրենքի վիճարկվող դրույթի համապատասխանությունը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 37-րդ հոդվածին որոշելու համար, նախ, հարկ է պարզել, թե **արդյո՞ք քննարկվող նորմի պարագայում կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամը (ամուսին, անչափահաս երեխա, ընտանիքի այլ անդամ, ծնող, որդեգրող, խնամակալ (այսուհետ՝ ընտանիքի անդամ)) օժտված է սոցիալական ապահովության իրավունքով և որն էլ վիճարկվող նորմի միջոցով կարող էր խախտվել է պետության կողմից:**

Այլ կերպ ասած՝ հարկ է պարզել, թե Օրենքի 36-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերությամբ սահմանված սոցիալական ապահովության իրավունքը **արդյո՞ք պատկանում է կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամին, թե՞ կենսաթոշակառուին՝ վերջինիս կենդանության օրոք:**

10. Օրենքի վիճարկվողի դրույթի 1-ին պարբերության համաձայն՝ **Կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում չվճարված կենսաթոշակի գումարը վճարվում է մահացածի ամուսնուն կամ 14 տարեկան և դրանից բարձր տարիքի անչափահաս երեխային՝ անկախ կենսաթոշակառուի մահվան օրվա դրությամբ նրա հետ համատեղ նույն վայրում (հասցեում) հաշվառված լինելու հանգամանքից, իսկ ընտանիքի այլ անդամին՝ եթե նա, ըստ Հայաստանի Հանրապետության բնակչության պետական ռեգիստրում առկա տվյալների, կենսաթոշակառուի մահվան օրվա դրությամբ նրա հետ համատեղ հաշվառված է եղել նույն վայրում (հասցեում): Անչափահաս կամ խնամակալության տակ գտնվող**

կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում չվճարված կենսաթոշակի գումարը վճարվում է նաև նրա օրինական ներկայացուցչին՝ ծնողին, որդեգրողին կամ խնամակալին:

11. Հոդվածի նույն մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ Այդ գումարը վճարվում է, եթե դիմումը և անհրաժեշտ փաստաթղթերը կենսաթոշակ նշանակող ստորաբաժանում են ներկայացվում կենսաթոշակառուի մահվանից հետո՝ վեց ամսվա ընթացքում: Վեցամսյա ժամկետում չդիմելու դեպքում կենսաթոշակառուի մահվան պատճառով չվճարված կենսաթոշակի գումարը ենթակա է ժառանգման, եթե դիմումը և անհրաժեշտ փաստաթղթերը կենսաթոշակ նշանակող ստորաբաժանում են ներկայացվում կենսաթոշակառուի մահվանից հետո՝ տասներկու ամսվա ընթացքում:
12. Վերը նշված նորմերից բխում է, որ խոսքը կենսաթոշակառուին նրա կենդանության օրոք հասանելիք, սակայն նրա մահվան պատճառով չվճարված կենսաթոշակի գումարի, այսինքն՝ կենսաթոշակառուի՝ կենդանության օրոք չիրականացված սոցիալական ապահովության իրավունքի մասին է:
13. Կենսաթոշակառուի մահվամբ վերջինիս իրավունակությունը դադարում է, հետևաբար՝ մահացած կենսաթոշակառուն որևէ հիմնական իրավունքի, մասնավորապես՝ սոցիալական ապահովության իրավունքի կրող չի կարող լինել: Ուստի, մահացած կենսաթոշակառուի սոցիալական ապահովության իրավունքի պաշտպանության մասին խոսք լինել չի կարող:
14. Ինչ վերաբերում է մահացած կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամներին, ապա կարծում եմ, որ **կենսաթոշակառուին հասանելիք և վերջինիս մահվան պատճառով նրան չվճարված կենսաթոշակի գումարներն ստանալու իրավունքը կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամների սոցիալական ապահովության իրավունքի բովանդակության մեջ չի մտնում** այնքանով, որքանով սոցիալական ապահովության իրավունքը, ինչպես նշվել է վերևում, որոշակի հիմքերով ձեռք բերված յուրաքանչյուր կոնկրետ անձին պատկանող իրավունքն է պետությունից ստանալու սոցիալական օժանդակություն իր բավարար կենսամակարդակն ու կյանքի պայմաններն ապահովելու համար: Մահացած կենսաթոշակառուին չվճարված գումարը նրա կենդանության օրոք վերջինիս սոցիալական ապահովմանն ուղղված պետության դրամական օգնությունն է, որը փաստորեն կենսաթոշակառուին չի հասել նրա մահվան պատճառով և շարունակում է գտնվել պետության մոտ որպես մահացած կենսաթոշակառուի սեփականություն:
15. Ճիշտ է, Օրենքի 36-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերությունը սահմանում է կենսաթոշակառուի չստացված կենսաթոշակը նրա

ընտանիքի անդամներին վճարելու հնարավորություն, սակայն կարծում եմ, որ նման կարգավորումն **ուղղված է ոչ թե կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամների սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացմանը, այլ պայմանավորված է կենսաթոշակառուին հասանելիք, սակայն պետության մոտ գտնվող նրա սեփականությունը հանդիսացող դրամական միջոցները (կենսաթոշակը) վերջինիս իրավահաջորդներին փոխանցելու պետության քաղաքականությամբ:**

16. Վերոնշյալ հիմնավորմամբ գտնում եմ, որ մահացած կենսաթոշակառուի չստացված կենսաթոշակի գումարի վճարումը նրա ընտանիքի անդամներին, չի կարող մեկնաբանվել որպես պետության որդեգրած սոցիալական քաղաքականության մաս և ներառվել պետական սոցիալական ապահովման միջոցառումների համակարգի մեջ: Ավելին, նման կարգավորումն իր էությամբ չի ընդգրկվում Սահմանադրությանը համապատասխան Օրենքով որոշված սոցիալական ապահովության ծավալի ու ձևերի բովանդակության շրջանակներում:

* * *

բ) Սեփականության սահմանադրական իրավունք.

17. Վիճարկվող դրույթների վերաբերյալ ուսումնասիրություն կատարելով՝ գտնում եմ, որ սույն գործով վեճի առարկա իրավադրույթը պետք է քննության առնվի նաև սեփականության իրավունքի ճանաչման, երաշխավորման և պաշտպանության սահմանադրական մոտեցումների տեսանկյունից:
18. Ինչպես հայտնի է, կենսաթոշակի իրավունքը սոցիալական ապահովության միջոցի իրավունք լինելով հանդերձ, գույքային իրավունք է, սեփականության ձև, որը երաշխավորված է Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 31-րդ և 37-րդ հոդվածներով:
19. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 31-րդ հոդվածի համաձայն՝ **Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կրակելու իր սեփականությունը...:**
Ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի...:
20. Կենսաթոշակը, ինչպես նաև աշխատավարձը՝ քաղաքացու վաստակած միջոցներ են և նրա սեփականությունը: **Կենսաթոշակի վճարումը գործնականում սեփականությունը սեփականատիրոջը փոխանցելու միջոց է:**
21. Կենսաթոշակի իրավունքը սեփականության իրավունքի պաշտպանության համատեքստում դիտարկելու մոտեցումն առաջին հերթին արձանագրվել է Հայաստանի Հանրապետության

սահմանադրական դատարանի իրավակիրառ պրակտիկայում: Մասնավորապես, ՀՀ սահմանադրական դատարանն այդ կապակցությամբ հայտնել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Կենսաթոշակի վճարումը գործնականում սեփականությունը սեփականատիրոջը փոխանցելու միջոց է: Կենսաթոշակը սոցիալական ապահովության միջոց լինելով հանդերձ, սեփականության ձև է՝ նաև ըստ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի (տես՝ Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործը): Հետևաբար, անհրաժեշտություն է ծագում դիտարկել օրենքի վիճարկվող դրույթները նաև Սահմանադրության 8 և 31 հոդվածների պահանջներից ելնելով, որոնցից առաջինը հռչակում է սեփականության իրավունքի ճանաչումն ու պաշտպանությունը, իսկ երկրորդն ամրագրում է. «Ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի»³:

22. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը 2012թ. փետրվարի 24-ի ՍԴՈ-1009 որոշման մեջ արձանագրել է. «Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի առաջին նախադասությամբ սեփականության իրավունքը ճանաչելով որպես յուրաքանչյուրի հիմնական իրավունք, բացահայտվում է այդ իրավունքի բովանդակությունը, այն է՝ իր սեփականությունը տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իրավագործությունները՝ միաժամանակ որպես դրանց իրացման նախապայման սահմանելով **սեփականատիրոջ հայեցողությունը**: Սահմանադրական այս նորմում «իր հայեցողությամբ» ձևակերպման շեշտադրմամբ սեփականության իրավունքի իրացման հիմքում դրվել է սեփականատիրոջ հստակ արտահայտված կամքը, վերջինս դիտարկվում է որպես սեփականության իրավունքի իրացման պարտադիր նախապայման, և սեփականության իրացման գործընթացում վճռորոշ դերակատարություն է հաղորդվում անձի կամաարտահայտությանը: Այս դրույթի բովանդակությունը հանգում է նրան, որ գույքային իրավունքների իրացումը պետք է իրականացվի սեփականության անձեռնմխելիության և պայմանագրային ազատության սկզբունքների հիման վրա, որոնք ենթադրում են, ի թիվս այլնի, քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների **մասնակիցների կամքի ինքնավարություն և գույքային ինքնուրույնություն**»:

23. 2008թ. մարտի 18-ի թիվ ՍԴՈ-741 որոշման մեջ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը նշել է. «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 31-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ սեփականության իրավունքի պաշտպանությունը տրամադրվում է այն անձանց, ում սեփականության իրավունքն օրենքով սահմանված կարգով արդեն իսկ ճանաչված է, կամ **ովքեր օրենքի**

³ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 04.10.2006թ. թիվ ՍԴՈ-649 որոշում:

ուժով ունեն սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրինական ակնկալիք» (ընդգծումը՝ Լ.Դ):

24. Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի դատական նախադեպերով ևս հաստատված է, որ պետության կողմից պաշտպանության է ենթակա ոչ միայն գոյություն ունեցող գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը, այլ նաև նյութական միջոցը ձեռք բերելու լեգիտիմ ակնկալիքը:
25. Վիճարկվող նորմի պարագայում կենսաթոշակառուի մահից հետո վերջինիս ընտանիքի անդամներն օրենքի ուժով ունեն նրան հասանելիք, բայց չվճարված կենսաթոշակի նկատմամբ սեփականության իրավունք ձեռք բերելու լեգիտիմ ակնկալիք այնքանով, որքանով Օրենքի 36-րդ հոդվածն անմիջականորեն սահմանում է կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում չվճարված կենսաթոշակի գումարը մահացածի ընտանիքի անդամներին վճարելու կարգ: Կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամների՝ չստացված կենսաթոշակի գումարների ձեռքբերման օրինական ակնկալիքն էլ ենթակա է հարգանքի և պաշտպանության պետության կողմից:
26. Վերոնշյալը հաշվի առնելով հարկ եմ համարում փաստել, որ գործող իրավակարգավորման պարագայում պաշտպանության է ենթակա մահացած կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամի՝ ՀՀ սահմանադրության 31-րդ հոդվածով երաշխավորված սեփականության և ժառանգման իրավունքը կենսաթոշակառուի չստացված կենսաթոշակի գումարների նկատմամբ: Հետևաբար, Օրենքի վիճարկվող դրույթի սահմանադրականության հարցը պետք է գնահատել հատկապես ՀՀ սահմանադրության 31-րդ հոդվածով երաշխավորված սեփականության իրավունքի տեսանկյունից:
27. Ինչպես արդեն նշվել է, դիմողի դիրքորոշմամբ՝ սահմանադրականության խնդիր է առաջացնում Օրենքով սահմանված էական ժամկետային սահմանափակումը, որի հետապնդվող նպատակը և անհրաժեշտությունը պարզ չէ: Մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է չվճարված կենսաթոշակի ժառանգման դիմում ներկայացնելու համար Օրենքով սահմանված **տասներկուամսյա ժամկետին** (կենսաթոշակառուի մահվանից հետո):
28. Վերոնշյալ տեսանկյունից Օրենքի սահմանադրականությունը որոշելու համար անհրաժեշտ է պարզել, թե **արդյո՞ք նշված ժամկետը ժամանակային այնպիսի սահմանափակում է, որը սույն գործով հանգեցրել է պետության կողմից անձի սեփականության և ժառանգման սահմանադրական իրավունքի միջամყოյթության:**
29. Քննարկվող իրավահարաբերությունը կանոնակարգող օենսդրության

համակարգային ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ վերը նշված ժամկետային սահմանափակումը բացարձակ չէ, և առանձին դեպքերում հնարավոր է ժառանգական գույքի, այդ թվում՝ ժառանգված կենսաթոշակի ընդունումն այդ ժամկետի ավարտից հետո ևս: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (**այսուհետ՝ Օրենսգիրք**)՝ որպես Օրենքի նկատմամբ առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտի 1228-րդ և 1249-րդ հոդվածների համադրումից բխում է, որ ժառանգությունն ընդունելու օրենքով սահմանված բացթողնված ժամկետը դատական կարգով կարող է հարգելի համարվել: Ավելին, Օրենսգրքով հնարավոր է նաև առանց դատարան դիմելու ժառանգությունն ընդունել այն ընդունելու համար սահմանված ժամկետի ավարտից հետո, եթե առկա է ժառանգությունն ընդունած մնացած բոլոր ժառանգների համաձայնությունը:

30. Ի դեպ, Օրենքի համեմատ Օրենսգիրքը (հոդված 1227, մաս 1) կենսաթոշակի ժառանգման համար սահմանում է համապատասխան պահանջ ներկայացնելու առավել կարճ՝ վեցամսյա ժամկետ Օրենքով սահմանված տասներկուամսյա ժամկետի համեմատ: Այս իմաստով Օրենքը առավել բարենպաստ է, քան Օրենսգիրքը և, փաստորեն, պարունակում է անձի իրավական վիճակը բարելավող նորմ:
31. Ստացվում է, որ օրենսդրական անհամապատասխանությունը և իրավական անհստակությունը վերաբերում է Օրենքով (տասներկուամսյա) և Օրենսգրքով (վեցամսյա) սահմանված ժամկետներին:
32. Հարկ է նաև նշել, որ նշված ժամկետները բաց թողնելու պարագայում անձը զրկված չէ բաց թողնված ժամկետը դատական կարգով հարգելի համարելու և կենսաթոշակի գումարը ժառանգելու իրավունքից Օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ վերջինի գերակայության ուժով:
33. Վերոնշյալը հիմք ընդունելով գտնում են, որ **օրենքով սահմանված վիճարկվող ժամկետային սահմանափակումը անձի սեփականության հիմնական սահմանադրական իրավունքի միջամտության խնդիր չի առաջացնում, և գոյություն ունեցող իրավական անորոշությունը ներպետական դատարանների լուծմանը ենթակա հարց է, հեղուհար, այն դուրս է սահմանադրական վերահսկողության սահմաններից:**
34. Դիմողի վկայակոչած փաստերին անդրադարձ կատարելով՝ կարելի է գալ այն եզրահանգման, որ ըստ Դիմողի գործող իրավակարգավորման պարագայում կիրառելի է նաև անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքի հետադարձ ուժի արգելքի սկզբունքն այնքանով,

որքանով նախորդ իրավակարգավորմամբ⁴ ժամկետային սահմանափակում չէր նախատեսվում, ուստի, դիմողի կարծիքով, քաղաքացու նկատմամբ չի կարող կիրառվել անձի վիճակը վատթարացնող նոր Օրենքը, և նրա նկատմամբ ենթակա է կիրառման նախորդ իրավակարգավորումը:

35. Այս կապակցությամբ հարկ են համարում անդրադառնալ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող նորմերի հետադարձ ուժի կիրառման արգելքի սկզբունքին՝ որպես իրավական որոշակիության սկզբունքի ապահովման երաշխիք, որն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասում:
36. ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր պրակտիկայում բազմիցս անդրադարձել է օրենքի հետադարձ ուժի մերժման և լեգիտիմ ակնկալիքների հանդեպ հարգանքի սկզբունքներին:⁵
37. Անձի իրավական վիճակը վատթարացնող նորմերի հետադարձ ուժի մերժման սկզբունքը հանդիսանում է պետական իշխանության նկատմամբ վստահության և իրավական պետության սկզբունքների կարևոր բաղադրատարրերից մեկը: Այդ սկզբունքը միաժամանակ հանդես է գալիս որպես իրավական որոշակիության սկզբունքի ապահովման կարևոր երաշխիք: Օրենքի հետադարձ ուժի մերժման սկզբունքից բխում է այն արգելքը, համաձայն որի՝ անթույլատրելի է այն իրավունքների սահմանափակումը կամ վերացումը, որոնք ամրագրվել են նախկինում գործող նորմերի հիման վրա: Նման պարտավորություն է նաև ստանձնել Հայաստանի Հանրապետությունը մի շարք միջազգային պայմանագրերով:⁶
38. **Իրավական որոշակիության, իրավական անվտանգության և օրինական ակնկալիքների իրավունքի պաշտպանության սկզբունքները հանդիսանում են իրավական պետության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման անբաժանելի տարրերը:** Սահմանադրական դատարանը 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման մեջ, մասնավորապես, արձանագրել է, որ «...օրենքը պետք է համապատասխանի նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել **«օրենք»**, եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (*res judicata*) սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը»: Առավել ևս իրավունքի

⁴ «Պետական կենսաթոշակների մասին» 2002թ. ՀՀ օրենքի 64-րդ հոդված:

⁵ Տե՛ս, օրինակ, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 04.05.2010 թիվ ՍԴՈ-881, 09.09.2008 թիվ ՍԴՈ-758 որոշումները:

⁶ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 15.01.2008 թիվ ՍԴՈ-723 որոշում:

գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է **անձի համար կանխատեսելի դարձնեն իր իրավաչափ սպասելիքները**: Բացի դրանից, իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ»:⁷

39. Վերշարադրյալի համատեքստում անկիայտ է, որ խնդրո առարկա Օրենքի գործողության տիրույթում հայտնված անձի պարագայում այդ Օրենքի կիրառմամբ և դրան նախորդող առավել բարենպաստ իրավակարգավորման չկիրառմամբ կարող է խախտվել իրավական որոշակիության սկզբունքն այնքանով, որքանով չի իրականացել անձի իրավաչափ ակնկալիքը սեփականության իրավունքով ձեռք բերելու կամ ժառանգելու մահացած կենսաթոշակառուին հասանելիք չվճարված կենսաթոշակի գումարները, որոնք ողջամտորեն պետք է ժառանգվեին նրա կողմից:
40. Իմ համոզմամբ այս պարագայում ևս օրենքի հետադարձ ուժի կիրառման խնդիրն ընդհանուր իրավասության դատարանների խնդիրն է և այն ենթակա չէ սահմանադրական դատարանի լուծմանը վերը նշված հիմնավորումներով, առավել ևս, որ դիմողի կողմից հիմնավորված չէ այնպիսի իրավակիրառ պրակտիկայի ձևավորված լինելը, որը մարդու սահմանադրական իրավունքներին միջամտության է հանգեցրել:
41. «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63-րդ հոդածի 1-ին մասի համաձայն՝ *իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը գնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձևավորված իրավակիրառական պրակտիկան*:
42. Անդրադարձ կատարելով Դիմողի այն դիրքորոշմանը, որ իրավակիրառ պրակտիկայում Օրենսգրքի և Օրենքի միջև տարաբնույթ կարգավորումների պարագայում իրավակիրառողը ղեկավարվում է ոչ թե քաղաքացիական օրենսգրքի, այլ «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներով և, դրանով իսկ, չի պահպանվում Օրենսգրքի՝ որպես առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի գերակայության սկզբունքը, հարկ եմ համարում նշել, որ Դիմողի կողմից չեն ներկայացվել իր՝ վերը նշված դիրքորոշումը հիմնավորող հանգամանքների (ապացույցների) այնպիսի ամբողջություն, որոնք կհաստատեին ՀՀ իրավակիրառ պրակտիկայում քննարկվող ոլորտում

⁷ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 02.04.2014թ. թիվ ՍԴՈ-1142 որոշումը:

Օրենսգրքի փոխարեն դրան հակասող Օրենքի կարգավորումների կիրառման հանգամանքը, ինչն իր հերթին նպաստել է հակասահմանադրական իրավկիրառ պրակտիկայի ձևավորմանը:

43. Բացի այդ, հարկ եմ համարում նաև նշել, որ Օրենքի համապատասխանության ստուգումը Օրենսգրքին՝ որպես առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտի, սահմանադրական դատարանի կողմից իրականացվող սահմանադրական վերահսկողությունից դուրս է, իսկ Մարդու իրավունքների պաշտպանն իր հերթին՝ որպես սահմանադրական դատարանին դիմում ներկայացնելու սուբյեկտ իրավասու չէ նման հարցով դիմելու ՀՀ սահմանադրական դատարան:
44. ՀՀ սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ *Սահմանադրությամբ և սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով սահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝ ... 8) մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով: ՀՀ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով՝ որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը...:*
45. Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համաձայն օրենսգրքերին օրենքների համապատասխանության ստուգումն իրականացվում է վարչական դատավարության ընթացակարգով՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի կողմից: ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի համաձայն՝ *Վարչական դատարանին ընդդադյա են պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկման վերաբերյալ հետևյալ գործերը. Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության, Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի նորմատիվ իրավական ակտերի, գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև համայնքի ավագանու ու համայնքի ղեկավարի նորմատիվ իրավական ակտերի՝ դրանց համեմատ ալելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտերին (բացի Սահմանադրությունից) համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը:*
46. Ընդ որում՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանը վերը նշված գործերով իրավասու է դիմել վարչական դատարան՝ ՀՀ վարչական

➤ **Եզրակացություն.**

Ամփոփելով գրավոր մեկնաբանությունը՝ գտնում են, որ վիճարկվող նորմով նախատեսված իրավական կարգավորման բովանդակությունը հարկ է մեկնաբանել դրա՝ կենսաթոշակառուին հասանելիք, սակայն պետության մոտ գտնվող և անձի սեփականությունը համարվող դրամական միջոցները (կենսաթոշակը) վերջինիս իրավահաջորդներին փոխանցելու պետության պարտավորության (որն իր հերթին բխում է ՀՀ սահմանադրության 31-րդ հոդվածով երաշխավորված սեփականության իրավունքի իրացումն ապահովելու անհրաժեշտությունից), այլ ոչ թե կենսաթոշակառուի ընտանիքի անդամների սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացման տեսանկյունից:

Ինչ վերաբերվում է տարբեր իրավաբանական ուժով օժտված նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի և «Պետական կենսաթոշակների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի հասակության հարցին, ապա կարծում են, որ օրենքի՝ օրենսգրքին համապատասխանության հարցի պարզումը սույն սահմանադրական գործի շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի քննարկման առարկայի շրջանակներից դուրս է, այդ իսկ պատճառով քննության առարկա չի կարող լինել:

Կենտրոնի փորձագետ՝

Լյուդվիկ Դավթյան